

Mollanepesiň döredijiliginde meňzetmeler

Category: Edebiýaty öwreniş, Kitapcy, Sözler

написано kitapcy | 26 января, 2025

Mollanepesiň döredijiliginde meňzetmeler MOLLANEPEŠIŇ
DÖREDIJILIGINDE MEÑZETMELER

Nusgawy şahyrymyz Mollanepesiň döredijiliği dürli babatda, dürli nukdaý nazardan öwrenilýär. «Yşk mülküniň şasy» yşky dünýäde gaýtalanmajak yz galdyryp gidipdir. Şol sebäpli hem yşk mülküniň şasynyň yşk dünýäsiniň şasyna öwrülmegi bolaýmaly, adaty ýagdaý. Duýguçyl şahyrymyz Mollanepes

çepercilik serişdelerini ullanmakda ussatlyk görkezen şahyrdyr, sebäbi duýga gaplanmazdan gözelligi, şeýle hem gözeli ajaýyplyga meñzedip bolmaz.

Nusgawy şahyrymyz Mollanepesiň metaforalary, epitetleri öz döredijiliginde ulanyş ussatlygy barada söz açypdyk. Duýga duruşuň bilen, ýagny tutuş durkuň bilen berilmesden, çeper beýan etmäni şeýle ýokary derejä göterip bolmajakdygy her kime düşnükli bolsa gerek. Durky bilen duýga öwrülen Mollanepese ýşk dünýäsiniň köptaraply, öwüşginli şirin owazly waspcysy diýmäge esaslar onuň döredijilinde diýseň köp.

Bir görseň-ä ýşk mülküniň şasy, bir görseňem onuň gedasy, başga bir pursat bolsa, ýşk oduna özünü pida edýän şahyryň dili bilen "al ýaňak, pisse dahan, sadap diş, gülgün beden ..." diýlip wasp edilýän güzel bir-de perizada, bir-de bolsa, aždarha meñzedilýär. Aldym-berdime salýan bu pursatdan baş çykaryp bilmän oturan okyjy, birdenem, ol gözeliniň perileriň şasyna öwrülendigini duýman galýar. Duýgy dumanyna aklyna aldyran biçäre okyjy hem hyýallar dünýäsiniň çuňlulyna biygytyýar aralaşýar. Şeýdibem ol ýşk dünýäsiniň ummanynda gulaçlap ýüzýär.

Mollanepese mahsus bu ýagdaýy onuň döredijiligininiň her bir pursatynda görmek bolýar. Bu, elbetde, beýan edilýän ajaýyplyga meñzedilýäniň dürli häsiyetlerini açyp görkezmek, ýagny ulanmak bilen amala aşyrylýar. Aždarha sözünü ulanyşyna üns bereliň. Aşakdaky setirlerde aždarha saça meñzedilýär:

Saçyň saklaw aždarhadyr,

Ol genji-käne, söwdügim.

"Söwdügim"

Örüm-örüm saçyň – owsunju aždar,

"Rähm etmezmiň halyma"

Ýokarky setirlerde aždarha saça ýa-da "genji-käniň" sakjysyna meñzedilýän bolsa, aşakdaky setirlerde şahyr aždarhany şol "genji-käniň" özüne meñzedýär:

Çünkü nary – aždary ol git diýip perman erir.

"Reýhan erir"

Elbetde, bu deňeşdirmeleri hem az görüp, şahyr aşakdaky setirlerde perileriň şasyny hut aždarhanyň özüne meñzedýär:

Aždarha dek tolgunyp, ýüzüň bizden öwürme,

"Guba gazym"

Mollanepesiň sygyrlarynda adam agzalary bilen baglanyşykly meñzetmelere köp duş gelinýär. Meñzetmeleriň ýasalyş usulynyň

köpdüğü hemmä mälimdür. Emma biz şu makalamyzda diňe adam agzalary bilen baglanyşykly we dek, deý (deýin), göyä, misli, mysaly, kimin, ogşar ýaly sözler ulanylan meňzetmelere seretmegi maksadalaýyk tapdyk hem-de olaryň ulanylyş ýygyligyny öwrendik.

Dek

Göyä bir nowça nahal dek bir-birimize ýetişip...

“Bäri gel”

Gördüm gül dek jemalyň, aklym haýran, gözelim.

“Gözelim”

Tawus guş dek daranyp, zülpüş ýüze döker sen,

“Gözelim”

Gähi nahal dek çyrmaşyp,

“Zary bilen”

Sen dek jenana, söwdüğim

“Söwdüğim”

Gül dek ýüzüň açdym gitdim

“Gitdim”

Joşsam, dostlar, men umman dek,

Dünýäni tutsam duman dek,

Nepes diýer, ol taban dek

“Arzuw eýlär”

Dostlarym, reýhan dek solmaly boldum.

“Gitmeli boldum”

Süleýman dek roýun tutdy ummana,

“Oýatmadıyň, näzli ýar!”

Misli dogan aý dek göwsüňniň agy,

“Ýadyma düşdi”

Seýle çyksaň, ak jeren dek böker sen,

“Hiç görmedim illerde”

Kim aşyk boldy men dek, sen dek marala dilber,

“Dilber”

Sen dek güzel bu mekanda tapylmaz.

“Tapylmaz”

Dilber-ä, şemsi-kamar mah-taby sen dek bolmagaý,

Sen kibi näzik güzel älemge gelgeý, gelmegeý,

Asly nury-päk sen, özgäni sen dek kylmagaý, ‘

Aýsuluny görgeniň köňlünde arman galmagaý.

Iki älemde seniň dek ýa-ha bolgaý, bolmagaý.

“Älemge gelgeý, gelmegeý”

Horezminde bir seniň dek ýa-ha bolgaý, bolmagaý.

“Älemge gelgeý, gelmegeý”

Garakölde bir seniň dek ýa-ha bolgaý, bolmagaý..

“Älemge gelgeý, gelmegeý”

Külli Horasanda seniň dek ýa-ha bolgaý, bolmagaý.

“Älemge gelgeý, gelmegeý”

Bir seniň dek tapmadym, gezdim şu külli ilini.

Garaman ilinde sen dek ýa-ha bolgaý, bolmagaý.

“Älemge gelgeý, gelmegeý”

Din-Harezminde seniň dek ýa-ha bolgaý, bolmagaý.

“Älemge gelgeý, gelmegeý”

Könlümnin tagtynda sen dek ýa-ha bolgaý, bolmagaý.

“Älemge gelgeý, gelmegeý”

Gyrmazy gül dek ýüzi, kaddy zerefşan bir gözel,

“Bir gözel”

Hassa könlüm dalmynyp, göýä kuýun dek bikarar,

“Bir gözel”

Sen dek güzel tapılmaz, hury-gulman içinde,

“Dilber”

Isgender dek hökümlü, Süleyman dek adyl şah,

“Dilber”

Ýüz meniň dek aşyky-serkeşde haýran örtenir.

“Jan örtenir”

Aždarha dek tolgunyp, ýüzüň bizden öwürme,

“Guba gazym”

Görmedim hergiz jahan bagynda sen dek gülgüzar,

“Serbeser”

Meñzetme	Düýp söz	Meñzedilýän söz umman (söýgi) duman taban reýhan (solmak manyşynda) MEN	Meñzetmäniň ýygylagy	Jemi
Dek	aşyk	1		
		1		
		1		
		1		6
		2		
	aşyk- magşuk	nowça nahal	1	1
		jenan	1	
		maral	1	
		gözel	2	
		şemsi-kamar	1	
		mah-taby		
	magşuk	näzik gözel	1	
		asly nury-	1	
		pák		11
		Norezimde	1	
		Garakölde	1	
		Din-	1	
	jemal	Harezmide		
		könlümnin		
		tagtynda		
		gülgüzar	1	
		gül	1	1
	tawus guş	daranmak	1	1
	nahal	cyrmaşmak	1	1
	ýüz (roý)	gül	2	
		Süleyman		
		(dünyä		
		möçberinde)	1	3
		aý	1	
	göwüs	böknek	1	1
	jeren	bikarar	1	1
	kuýun ²	hökümlü	1	1
	Isgender	adyl	1	1
	Süleyman	tolgunma	1	1
	aždarha			

Deý (deýin)

Diýdim: «Senin, deý şalar...». Diýdi: «Ýokdur bigüman».

“Diýdi: «Aýt arzyň myhman»”

Diýdim: «Gel imdi tutaý». Diýdi: «Gül deý cyrmasyp ...»

“Diýdi: «Aýt arzyň myhman»”

Toty deýin suhanwer, barmaklary naý, Gözel,

“Gözel”

Çolasyp hem çyrmasyp, ýaq ile süyt deý qatysyp,

“Bäri gel”

Köydüm, nun deý ham kyłgan o sol qasy kemandyry.

“Gözelim”

Elip deý kamatyň ýaýdyr,

“Nazar kylsa dişleriňe”

Gury agaç men deý ýanarmy?

“Söwdügim”

Mämeler göwsüňde nar deý,

Tolkun urar ol Hazar deý,

Boýnuma dolanyp mar deý,

Gysar seniň tylla saçyň.

“Saçyň”

Mar deý tillerin uzadyp,

“Saçyň”

Emaý bilen gül deý yüzüň açar men,

“Dilberim”

Perwana deý, ýar degräňde uçar men...

“Dilberim”

Maňa garçgaý guş deý bakar günüdir.

“Günüdir”

Ýusup deý gider men, ýar, oýanmadyň.

“Oýanmadyň”

Sen deý ýaratmamış güzel dünýäde,

“Görsem diýer”

Ne ajap güzel sen, özüň deý barmy?

“Çyka bilmedim”

Görmedim seniň deý, owadan gelin.

“Owadan gelin”

Ýer yüzünde sen deý perizat olmaz,

“Owadan gelin”

Sen deý güzel gelmez ýalan jahana,

“Könlüm”

Sen deý güzel hiç görmedim illerde,

“Hiç görmedim illerde”

Sen deý güzel bolmaz günde, kuýaşda,

“Tapylmaz”

Sen deý güzel bu jahanda tapylmaz...

“Tapylmaz”

Yşkyň içre bir meniň deý çeşmi-girýan görmedim,

“Görmedim”

Keşt edip älemni, sen deý mahy taban görmedim.

“Görmedim”

Gün ýüzüň şuglasyn dan zerre deý muzterip men,

“Piýala”

Ömri saly örtenir, hijrinde men deý majera,

“Bir güzel”

Sahyry-käpirde ýok nerkes gözü deý jadygär,

“Bir güzel”

Nägäh zülpuň towy deý, köňlüme salma burma,

“Guba gazym”

Eý gözelim seniň deý, gelermi bu jahana,

“Guba gazym”

Diýdiler, sen deý güzel Rum, Ispyhan şährinde bar,

“Serbeser”

Kadır özi rehm etgeý men deý ki namydara,

“Nazaryn salan köňlüm”

Gajar beg deý, Durdy han deý pälwanlar!

“Köňlüm”

Käkilik deý ýorgalap, boz balaman deý bakyşyň,

Mislini destan edeý, misli jeren deý böküşiň,

Ýola düşseň ýorgalaşyň – käkilik deý sekişiň,

“Bedew”

Meñzetme	Düýp söz	Meñzedilýän söz	Meñzetmäniň ýyglygy	Jemi
		şa	1	
		gül	1	
		(çolaşmak manysynda)		
		perwana	1	
	aşyk	garyçaý	1	8
		guş	1	
		Ýusup	1	
		çeşmi-girýan	1	
		majera	1	
		namyrat	1	
	aşyk-magşuk	ýag bilen	1	1
		süýt		
		gözel	8	
		(owadan)		
	magşuk	owadan	1	11
		perizat	1	
		mahy taban	1	
	toty	suhanwer	1	1
Deý (deýin)	ham	nun	1	1
	kamat ³	ýaý	1	1
	aşyk	gury agaç	1	1
		nar	1	
	göwüls (mäme)	hazar		
		(tolkun atmak		2
		manysynda)		
	til	mar	1	1
	ýüz	gül	1	1
	müzzermek	zerre	1	1
	nerkes göz	jadygär	1	1
	zülp (üñ towy)	burma	1	1
	Gajar beg	pälwan	1	2
	Durdy han	ýorgalamak	1	
	käkilik	bökmek	1	3
		sekişin	1	
	boz	bakmak	1	1
	balaman			

Göýä (göýäki)

Göyä bir nowça nahal dek bir-birimize ýetisip...

“Bäri gel”

Lybasyndan cykar naryň öwsümi.

Barsaň. qolaý qöväge habar möwsümi.

“Gire bilmənem”

Pelek turdy, qövää hizge bars oldy.

“Gire hilmenem”

Göyü paslı babar acıyan güldür

“Köňlüm”

Hassa könlüm dalmynyp, göýä kuýun dek bikarar,
 “Bir gözel”
 Gözden akar ganly ýaş, göýä aby-jeýhundyr.
 “Dilber”
 Jürmi-günä boýnumda, göýäki seňgi-hara.
 “Nazaryn salan könlüm”
 Göýäki gandu-asal, söz gursa her güftaryda,
 “Mertleriň merdanydyr”

Meňzetme	Düýp söz	Meňzedilýän söz	Meňzetmäniň ýygylgy	Jemi
Göýä (göýäki)	aşyk- magsuk	nowça nahal	1	1
	göwüs (nar)	bahar möwsümi	1	1
	pelek	bars	1	1
	magşuk	gül	1	1
	köňül	kuýun	1	1
	gözýaş	aby-jeýhun	1	1
	söz	gandu-asal	1	1

Kimin
 Humaý kimin dalmanyp, çar tarapa bakar sen,
 “Gözelim”

Derýalar men kimin daşmaz,
 “Söwdügim”

Hergiz dogmaz özüň kimin aý imdi.

“Ýaý imdi”

Bolmaz özüň kimin gül beden gelin.

“Owadan gelin”

Görmedim dünýäde sen kimin dilber,

“Gyz”

Seniň kimin güzel bolmaz jahanda,

“Gyz”

Ryzwan kimin gözüm galdy ýollarda.

“Hiç görmedim illerde”

Jeren hem sen kimin bökmez çöllerde.

“Hiç görmedim illerde”

Zöhre kimin Tahyr diýp, tyg üstüne böker sen,

“Dilber”

Zenehdanyň nun kimin, nukta içinde haldyr,

“Dilber”

Özi kimin ol mekanda tapylmaz.

“Tapylmaz”

Tuby kimin boýun egşim, ragna kaddy-nahala,

“Piýala”

Owsun kimin bu çeşmim özge ýana seretmez.

“Seretmez”

Tarlan kimin dalmynyp, akył-huşum alyp sen,

“Seretmez”

Ertir-agşam çykar sen, tawus kimin daranyp,

“Dilber”

Mejnun kimin ýyqlar men, ýar, goýnuňa salmasaň,

“Dilber”

Lal edýär bilbillerini bu toty kimin owazlaryň,

“Jan örtenir”

Dalmynyp laçyn kimin, her bakyşyň yüz müň tümen,

“Serbeser”

Sen kimin şeýda uçup gonmaz Eremniň bagyna,

“Mertleriň merdanydyr”

Meňzetme	Düýp söz	Meňzedilýän söz	Meňzetmäniň ýygylagy	Jemi
Kimin	magşuk (Zöhre)	humáy	dalmanmak	1
		aşyk (Mejnun)	derýa kimin	1
		aý	daşmak	
		tuby	ryzwan	1
		(men)	taby	1
		aý	gül beden	1
		jeren	dilber	1
		zenahdan ⁴	gözel	1
		tarlan ⁵	Tahyr	1
		tawus	šeýda	1
	toty	bökmek		1
	laçyn	nun		1
		dalmynmak		1
		daranmak		1
		owaz	1	1
		dalmynmak	1	1

Misli (manendi)

Ýagşy zen suhanwer, bolsa sypaýy,

Ýüzi misli mahtap, on tördi aýy,

“Aňsa”

Saçyň misli tütündir, göwsüň jülge çáý, Gözel,

“Gözel”

«Mim» mübärek ýüzleriň misli mahy-tabandyr,

“Gözelim”

Misli badam gabaklaryň,

“Söwdügim”

Misli anbar – gyzyl nardan

Öpsem diýip, arzuw kyldym...

“Arzuw kyldym”

Misli dogan aý dek göwsüňniň agy

“Ýadyma düşdi”

«Mim» mübärekde jemalyň, gaşlary misli keman,

“Görmedim”

Gaşy eswetginesidir misli keman kiçgine,

“Kiçgine”

Mislini destan edeý, misli jeren deý böküsiň,

“Bedew”

Saçlaryň manendi mary-sünbüller,

“Ýadyma düşdi”

Meñzetme	Düýp söz	Meñzedilýän söz	Meñzettmäniň ýygyllygy	Jemi
Misli (manend)	ýüz	mahtap	1	2
		mahy-taban	1	
		tütün	1	
	saç	mary- sünbüller	1	2
	gabak	badam	1	1
	göwüs (gyzyl nar)	anbar	1	1
	gaş	keman	2	2
	Jeren	böküsiň	1	1

Mysaly

Bir-birge jilwe kylgan, iki tawus mysaly,

«Gözelim»

Meñzetme	Düýp söz	Meñzedilýän söz	Meñzettmäniň ýygyllygy	Jemi
Mysaly	aşyk- magşuk	tawus	1	1

Ogşar (Meñzär)

Helal gaşyň ogşamazmy kemana?

“Rähm etmezmiň halyma?”

Hurşyt ýüzüň ogşar genji-nahana.

“Rähm etmezmiň halyma?
 Boýuň şejerge ogşar, ýüzüň zülala,
 “Biten gyz”
 Elip dek kamatym ogşady dala,
 “Ýadyma düşdi”
 Saçlary sünbülge ogşar, gözü nerkesden gara,
 «Bir güzel»

Meñzetme	Düýp söz gaşyň (helal)	Meñzedilýän söz	Meñzetmäniň ýygylagy	Jemi
Ogşar	ýüz (hurşyt)	keman	1	1
	boý	genji-nahana	1	2
	elip	zülal	1	1
	saç	şejerge	1	1
		dal	1	1
		sümbül	1	1

Tablisalara üns beren bolsaňyz, onuň düýp söz setirindäki sözler, köplenç, adam agzalaryny aňladýar. Indi şahyryň meñzetmeli setirlerinde adam agzalarynyň näçe gezek gaýtalanýandygyny, ýagny olaryň ýygylagygy görkezýän tablisany düzeliň.

Düýp söz	Meñzetme	Meñzedilýän söz	Meñzetmäniň ýygylygy	Jemi
ýüz	ogşar	genji-nahana	1	5
	misli (manend)	zülal	1	
	deý (deýin)	mahtap	1	
	dek	mahy-taban	1	
	göýä (göýaki)	gül	1	
göwüs	misli (manend)	aý	1	5
	deý (deýin)	bahar	1	
	dek	möwsümi	1	
	ogşar	anbar	1	
	misli (manend)	nar	1	
saç	deý (deýin)	hazar (tolkun atmak manysynda)	1	3
	ogşar	sümbül	1	
	misli (manend)	tütün	1	
		mary-	1	
		sünbüller	1	
gaş	misli (manend)	gaş	keman	2
boy	ogşar	şejerge	1	1
gabak	misli (manend)	badam	1	1
göz	deý (deýin)	jadygär	1	1
til	deý (deýin)	mar	1	1
zenahdan	kimin	nun	1	1
zülp	deý (deýin)	burma	1	1

Ýokarda getirilen maglumatlar türkmen dilçilerine öz işlerinde azda-kände kömek etmäge ýaramly bolsa, "Mollanepesiň şygrýyeti adamzat kalbynda peris duýgulary oýarýan, zehini taplaýan iň ajaýyp, iň güzel we näzik gymmatlykdyr" diýip, taryplanan «yşk mülkiüniň şasynyň» döredijiligini öwrenmekde biziň hem öz güýçýeterli goşandymyzy goşdugymyz bolardy. Edebiýaty öwreniş